

Neo-Nazizm ve Futbol: Yasaklı Bir İdeolojinin Stadyumlardaki İzdüşümü

Yiğit Anıl GÜZELİPEK¹

Özet

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasında geçen 20 yıl, siyasi tarihte iki savaş arası dönem olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemin en belirgin dinamiği, faşizm ve komünizm gibi uç ideolojilerin yükselişe geçmesidir. Bu süreç boyunca sağ ve sol ideolojilerin uç versiyonları, başta Avrupa olmak üzere farklı coğrafyalarda büyük siyasal etkiler doğurmuşlardır. Öyle ki 1920'lerden itibaren Avrupa'nın farklı noktalarında faşist liderler iktidara gelmeye başlamışlardır. Bu bağlamda, hem Nazizm'in ana tatbik sahası olması, hem de bu ideolojinin doğurduğu sonuçlar bağlamında Almanya'nın pozisyonu bütün ülkeler arasında çok farklı bir yere sahiptir. Almanya'nın savaşı kaybetmesiyle beraber artık Nazizm yasaklı bir ideoloji haline gelmiştir. Buna rağmen, günümüzde Nazizm'in yeni versiyonu olarak adlandırılan Neo-Nazizm, Avrupa'da, farklı toplumsal platformlarda Nazizm'i anımsatan bir ideoloji niteliğindedir. Buna göre futbol stadyumları, Neo-Nazizm'in kendini gösterebildiği öne çıkan toplumsal alanlardan birisi olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışma, Neo-Nazizm ve futbol arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmada, Nazilerin iktidara gelmeleriyle beraber uyguladıkları ideolojilerinin yoğunluğu futbol özelinde test edilmiş olup, Nazizm'in yeni versiyonu olarak adlandırılan Neo-Nazizm'in propaganda yönü yine birtakım spesifik futbol takımları ve futbolcular özelinde modern futbol üzerinden yansıtılmıştır. Çalışmadan elde edilen temel bulgulara göre, Nazizm ve Neo-Nazizm günümüzde futbol stadyumlarında taraftar grupları arasında bir propaganda aracı olarak göreceli olarak rahat bir şekilde kullanılırken, bu ideolojinin sembollerini kullanan futbolcuların çok büyük bir kısmı maruz kalacakları ceza nedeniyle ironik bir şekilde bu hareket ve sembollerini "bilinçsizce" kullandıklarını ifade ederek "özür dileme" yolunu seçmektedirler.

Anahtar Kelimeler: Neo-Nazizm, Faşizm, Futbol, Propaganda, Taraftar Grupları

Neo-Nazism and Football: The Projection of a Banned Ideology in Stadiums

---

Yiğit Aml GÜZELİPEK¹

Abstract

The 20 years between the First and Second World Wars are called the interwar period in political history. The most obvious dynamic of this period is the rise of extreme ideologies such as fascism and communism. During this period, extreme versions of right and left ideologies had great political effects in different geographies, especially in Europe. So much so that fascist leaders began to come to power in different parts of Europe since the 1920s. In this context, Germany's position has a very different place among all countries, both as being the main field of application of Nazism and the consequences of this ideology. Since Germany lost the Second World War, Nazism has become a prohibited ideology. Despite this, Neo-Nazism, which is called the new version of Nazism today, is an ideology reminiscent of Nazism in different social platforms in Europe. Accordingly, football stadiums are considered as one of the prominent social areas where Neo-Nazism can manifest itself. This study aims to reveal the relationship between Neo-Nazism and football. In this study, the intensity of that ideology which was applied by the Nazis when they came to power was tested in football, and the propaganda aspect of Neo-Nazism, which is called the new version of Nazism, is reflected on modern football in particular football teams and football players. According to the main findings of the study, while Nazism and Neo-Nazism are used relatively comfortably as a propaganda tool among fan groups in football stadiums today, the vast majority of players who use the symbols of this ideology ironically claim the "unconscious" usage of these symbols and they choose the way of "apologizing" due to potential punishing.

Keywords: Neo-Nazism, Fascism, Football, Propaganda, Fan Groups

Literatür Taraması

Nazizm ve Neo-Nazizm'in tarihsel ve politik yönlerini ortaya koyan çalışmalar uluslararası ilişkiler literatüründe oldukça geniş bir yere sahiptir. Bu çalışmalar genellikle, Nazizm'in tarihsel gelişimini ve siyasal sonuçları üzerine odaklanırken, konuya ilişkin farklı bir perspektif kullanan isimlerin başında Nicholas Goodrick-Clarke gelmektedir. Clarke (2002), *Black Sun: Aryan Cults, Esoteric Nazism and Politics of Identity* başlıklı kitabında Nazizm'i mitler, semboller ve ritüeller bağlamında ele alarak konuya ilişkin teolojik bir perspektif öne sürmüştür. Benzer şekilde, Heller (2000) ise *Swastika* sembolünü derinlemesine analiz ederek bilhassa, medya vasıtasıyla amblemler, pankartlar ve üniformalar aracılığıyla Nazizm'in gücünü ne şekilde konsolide ettiğini ortaya koymuştur. Bu iki ismin, konuya ilişkin literatüre en büyük katkılarının Nazizm'i salt bir "tarih okumasının" ötesine taşıyarak konuyu farklı disiplinlerden ele alacak araştırmacılar için zengin bir literatür sunmaları olmuştur. Nazizm ve Neo-Nazizm ile futbol arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlayan çalışmaların çok büyük bir kısmının yabancı literatüre ait olduğu gözlemlenmektedir. Marschik (1999) Nazi döneminde Avusturya futbolunu ele alan bir çalışma kaleme alırken, Carnibella vd. (1996) stadyumlardaki Neo-Nazi ideolojisini futbolda şiddet bağlamında ele almıştır. Benzer şekilde, Llopis-Goig (2009) konuyu İspanya özelinde tahlil etmiş olup, İspanyol futbolundaki ırkçılık ve yabancı düşmanlığını konularını akademik bir perspektiften ele almıştır. Kessimeris (2008) yine futbolda ırkçılıktan hareket ederek İngiltere başta olmak üzere Avrupa futbolunu ele almıştır. Konuya ilişkin Türkçe literatürde ise Aktükün (2010) futbolun siyasal tarihini ele aldığı çalışmasında Hitler ve Mussolini'nin futbolu kullanarak yapmış oldukları propaganda faaliyetlerini analiz etmiştir. Bu çalışma haricinde, Türkçe literatürde Nazizm veya Neo-Nazizm ile futbol arasındaki ilişkiyi doğrudan ortaya koyan bir çalışmaya rastlanmamıştır.

1.Giriş

Birinci Dünya Savaşı uluslararası toplum tarafından “bir daha olmaması gereken” bir “kaza” olarak nitelendirilmiştir. Buna bağlı olarak savaştan sonra uluslararası bir örgüt olan Milletler Cemiyeti'nin kontrolünde inşa edilmeye çalışılan yeni dünya düzeni uluslararası ilişkilerde idealizm olarak adlandırılan paradigmanın yükselişe geçtiği bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu süreç içerisinde Birinci Dünya Savaşı'nın neden olmuş olduğu muazzam tahribat unutulmaya çalışılmış, bunun yanında, olası bir savaşı önlemeye yönelik alınacak tedbirler de uluslararası ilişkilerin başlıca gündem konusu haline gelmiştir. Öte yandan 1919-1939 yılları arasını kapsayan iki savaş arası dönemde dış politika yapıcılarının görmezden geldiği; ancak toplumlar tarafından güçlü bir şekilde hissedilen temel duygu demokrasinin devletler ve toplumlar üzerinde yaratmış olduğu hayal kırıklığı hissiyatıdır. Bir başka ifadeyle, demokrasinin o “sihirli” uygulamalarının beklenen sonuçları vermediği toplumlar tarafından son derece yoğun olarak hissedilmiş ve “bir çıkış kapısı” olarak demokrasi İkinci Dünya Savaşı'na giden süreçte, en azından toplumsal temelde, popülaritesini yitirmiştir. Bu gerçeğin doğal bir sonucu olarak da başta Avrupa'da olmak üzere küresel sistemin farklı noktalarında toplumlar, “çözüm reçetesini” demokrasinin haricinde kalan uç ideolojilerde aramaya başlamışlardır. Bilhassa, Birinci Dünya Savaşı'nın Almanlar için kaybını ifade eden Versay Antlaşması, her ne kadar Almanya'yı başta askeri, politik ve ekonomik konularda büyük bir çöküşün içerisinde sürüklemiş olsa da en büyük etkisini sosyolojik manada Alman toplumunun milli gururunu büyük bir tahribata uğratmasında göstermiştir.

Bir kült olarak 1920'lerde Alman siyasetinde adını duyurmaya başlayan Adolf Hitler (Kershaw,2017: 11) 1933'te iktidara gelerek İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Alman siyasetinin hemen hemen tek karar alıcı aktörü haline gelmiştir. Bu noktada belirtilmesi gereken önemli bir husus ise Hitler'in 1933 ve 1945 yılları arasında Nazizm'in doktrinleri etrafında şekillendirdiği Alman siyasetinin salt politik çıkarlarla yapılandırılmadığı; bunun yanında mistik ve ideolojik unsurlardan bir hayli etkilenmiş olduğu gerçeğidir. Öyle ki, Birinci Dünya Savaşı esnasında birçok Yahudi, Almanya için savaşmış olsa da ırkların üstünlüğü öğretilerinden fazlasıyla etkilenen Hitler'in günlük konuşmalarında dahi Antisemitizm daima önemli bir yer tutmuştur (Geary,2006:1-2). Bunun yanında, Hitler'in önderliğinde yükselen Nazizm ideolojisi o dönemin Almanya'sında sadece söylem bazında tarif edilmemiş, bunun yanında toplumsal hayatın hemen hemen her anında karşılaşılabilecek son derece bilindik sembollerle de toplumun zihnine konsolide edilmiştir. Bilhassa, dini ve mistik unsurlar, marşlar ve flamalar (Clarke, 2002:1) bu süreç içerisinde son derece büyük bir rol oynamıştır. Son tahlilde, sosyalist ve faşist doktrinlerle harmanlanmış olan Nazizm'in, yoğun bir militarizmle beslendiği ve bu üç unsurun, Aryan bir ırk oluşturarak başta Yahudiler olmak üzere Nazizm tarafından “alt ırk” olarak adlandırılan grupları

sistem içerisinde dışlamayı amaçladığı iddia edilebilir. Şüphesiz ki alt amaçlar olarak adlandırılabilir bu hedeflerin nihai amacının da Nazilerin “hayat sahası” doktrini olan *Lebensraum*’a yönelik olduğu açıktır. Günümüzde, Nazizm’in bir başka türevi olan Neo-Nazizm ise Nazizm’in temel argümanlarını kabul etmekle beraber “nefret grupları” arasında savunulan bir ideoloji haline gelmiştir (Aho, 1988:166). Bir başka ifadeyle, Neo-Nazizm günümüzde Nazizm’in dönüştürülmüş veya yeniden yorumlanmış formasyonunu ifade etmektedir. Bu kavramın milliyetçilik nosyonuyla karıştırılmaması gerekmektedir. Zira, ırkçılığı merkeze alan Nazizm ve Neo-Nazizm ideolojileri milliyetçiliğe göre çok daha karmaşık ve dirençlidir (Develi, 2017:221).

Buna göre, Neo-Nazizm, Yahudi soykırımını reddeden güçlü bir antisemitizmin yanına inşa edilmiş teolojik unsurlardan beslenmektedir. Neo-Nazizm’in tinini inşa eden Aryan paganizmi, beyaz üstünlükçü (*white supremacy*) bir anlayışla yeniden yorumlanmış olup; içerisinde ibadeti, şehitlik nosyonunu, kehanetleri ve hatta kutsal emanetleri barındıran oldukça kompleks bir doktrin olarak karşımıza çıkmaktadır (Goodrick-Clarke, 1998:5-6). Böylece, Neo-Nazizm günümüzde Nazizm’den farklı olarak Almanya orijinli bir hareketten sıyrılmış olup, beyaz üstünlükçü global bir hareket olarak yeniden yorumlanmaktadır. Özellikle, Neo-Nazizm’in Ukrayna, Polonya gibi Slav ülkelerde de gözlemlenmesinin temel sebebi doktrin içerdiği beyaz üstünlüğüne yapılan güçlü vurgudur. Son tahlilde, diğer radikal sağ hareketler gibi Neo-Nazizm’in içerisinde aşağıdaki temel doktrinleri bulmak mümkündür:

- i. "Beyaz Gurur" (*white pride*) kavramına yapılan özel vurgu.
- ii. Yahudi ve Siyonist oluşumların, sistematik hareketlerinin neticesinde beyaz ırkın bilinçsizleştirildiğine dair oluşan komplo teorileri.
- iii. Beyaz olmayan ırklara ve melezleşmeye karşı duyulan güçlü bir nefret.
- iv. "İrksal Savaş"ın kaçınılmazlığına duyulan güçlü inanç
- v. Revizyonist bir anlayışın benimsenmesi. (Bowman-Grieve, 2009: 995).

Hem Nazizm’in hem de Neo-Nazizm’in birçok disiplinin çalışmalarına konu olabilecek yönleri mevcuttur. Her ne kadar Nazizm, çoğunlukla politik, ekonomik ve askeri çalışmalara konu olsa da futbol özelinde sportif platformlar da bu çalışma alanlarından birisi olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda Nazizm, hem sporu bir araç olarak kullanmıştır; hem de günümüzde Nazizm’i savunan gruplar açısından başta futbol olmak üzere sportif platformlar, Nazizm propagandası yapılabilecek “uygun” alan olarak tahayyül edilmektedir.

2.İdeolojik Bir Aygıt Olarak Futbol

Fransız düşünür Althusser, devletin ideolojisini konsolide etmede hangi araçları kullandığını tartışırken, devletin ideolojik aygıtları ve baskı unsurlarını birbirinden ayırıp; din, eğitim sistemi, aile, hukuk sistemi, siyasal sistem, haberleşme sistemi, kültür ve sanatı devletin en baskın ideolojik aygıtları olarak tanımlamaktadır (Kaplan ve Ertürk,2012:8). Bu bağlamda, sosyoloji, psikoloji ve siyasetin kesişim alanı olarak spor özelinde futbol da son dönemde yapılan akademik çalışmalarda Althusser’in devletin ideolojik aygıtları bağlamında yer bulmaktadır (Yaraman, 2011:11).

Profesyonel anlamda 19. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan futbol, kısa süre içerisinde kitleleri peşinden sürükleyen bir spor dalı haline gelmiştir. Vice Duke ve Liz Crolley, futbolun kısa süre içerisinde kazanmış olduğu müthiş popüleriteyi, icra edilmesi için çok pahalı ekipmanlara ihtiyaç duyulmaması ve bu nedenden ötürü oynanmasının ve katılım sağlanmasının düşük maliyetli olması, her türlü boş alanda rahatlıkla icra edilebilmesi ve bu nedenlerden ötürü küçük yaşta çocuklar arasında dahi bir eğlence ve boş zaman geçirme aracı olarak kolayca oynanabilmesine bağlamaktadır (Duke ve Crolley,1996:1). Kolayca icra edilebilen ve oldukça eğlenceli bir spor dalı olması nedeniyle kısa süre içerisinde futbol, önce profesyonel bir spor dalı haline gelmiş, daha sonra da küreselleşme sürecinin ve iletişim olanaklarının gelişmesine bağlı olarak özünden kısmen de uzaklaşarak endüstriyel bir “iş sahası” haline gelmiştir. Bu şartlar altında futbol, zaman ve mekan tanımaksızın çok büyük kitlelerin ilgi odağına oturmuştur. Örnek vermek gerekirse, 2002’de Japonya ve Güney Kore’nin ortaklaşa düzenlediği FIFA Dünya Kupası, toplam 213 ülkede yayınlanmış ve şampiyona boyunca yaklaşık olarak toplamda 41.100 saatlik yayın yapılmıştır (Arık, 2008:204). Bu bilgiler ışığında, FIFA’yı Birleşmiş Milletlerin “sportif versiyonu”, angaje olan kitlelerin doğasından ötürü de futbol, plüralist bir toplum olarak tahayyül etmek gerekmektedir. Zira gerek izleyici kitesinin profili gerekse oyuncuların profili

futbolu ideolojik, etnik, dini ve mezhepsel anlamda farklı yapılardan müteşekkil küresel bir platform haline getirmektedir.

Bu bağlamda, futbol özelinde spor son 60 yıllık süreç içerisinde birçok disiplinin çalışma alanına konu olmakla beraber, konuya ilişkin yapılan çalışmaların önemli bir kısmının sosyoloji alanında olduğu görülmektedir (Ekmekçi ve İrmiş, 2013:92). Talimciler'e göre futbol, küresel ölçekte iktidarlar tarafından kullanılan ideolojik bir aygıt haline dönüştürülmesinin yanında, başta siyaset, kimlik ve ideoloji olmak üzere çok farklı dinamikleri içerisinde barındıran toplumsal yaşamın bir "minyatürüdür" (Talimciler, 2008:91-95). Öte yandan, bu "minyatürün" bilhassa, küresel siyaset ve ideolojik kimlikler özelinde nasıl sonuçlar doğurabileceği öngörülemeyen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir diğer ifadeyle futbol, zaman zaman uluslararası aktörler arasında yapıcı bir görev yüklenirken zaman zaman ise ulusal ve uluslararası ölçekte farklı kimlik ve ideolojilerin çatıştığı bir platform halindedir. Örneğin, 1998 FIFA Dünya Kupası'nda oynanan ABD-İran maçı iki ülke arasındaki ilişkilerin göreceli olarak normalleşmesine katkıda bulunurken, 13 Mayıs 1990 tarihli *Dinamo Zagreb-Kızılyıldız* maçı Hırvat ve Sırp milliyetçiliklerinin çatışma sahnesine dönüşerek Yugoslavya'nın yıkılışının sembolik olayı haline gelmiştir. Yine aynı şekilde, 1986 FIFA Dünya Kupası'nda oynanan Arjantin-İngiltere maçı, galip taraf olan Arjantinlilerce şampiyonadan dört yıl önce yaşanan Falkland Savaşı'nın "intikamı" olarak görülmüştür (Güzelipek, 2017:8). Otoriteler tarafından dünyanın en büyük futbol derbilerinden birisi olarak gösterilen *Kızılyıldız-Partizan* rekabetinin ise kökenlerinde ideolojik ayrışma yer almaktadır. *Kızılyıldız* takımı *Çetnik* olarak da bilinen radikal Sırp milliyetçiliği ideolojisine sahipken, Partizan takımı ise ideolojik kökenlerini daha ulusüstübir anlayışı ifade eden *Titoist* ideolojiden beslemiştir. Aynı örnekten hareketle, *El Clasico* olarak spor literatürüne geçen *Real Madrid-Barcelona* rekabeti de kökenlerini İspanya İç Savaşı'ndan alan kralcı ideoloji ile sol siyasi ideolojinin çatışması olarak politik zeminde kendini göstermektedir.

Bu çalışmaya konu olan (Neo)-Nazizm ve futbol arasındaki ilişki ise klasik anlamda politik bir ideolojinin futbola yansımaları olarak değil; tam tersine birçok devlet tarafından suç olarak nitelendirilen ve sosyopolitik zeminde bastırılan bir ideolojinin stadyumlarda "patlak vermesi" olarak değerlendirilebilir. Bir başka ifadeyle, bu ideolojiyi savunan gruplar tarafından futbol stadyumları, sosyopolitik zeminde bastırılan ideolojilerinin ifade edilebileceği bir "siyasal parti" olarak tahayyül edilmektedir. Öte yandan, Nazilerin spora olan ilgisi sadece futbolla sınırlı olmayıp Hitler'in iktidara gelişinin ilk yıllarından itibaren sistematik olarak inşa edilen bir ilişkiyi ifade etmektedir. Çalışmanın bu bölümünde Nazilerin sporu nasıl bir ideolojik aygıt olarak kullandıkları analiz edilecek olup günümüzde futbol stadyumlarında kendini gösteren Nazizm propagandasının tarihsel altyapısı ve yöntemleri sunulacaktır.

3. Nazilerde Spor ve Sporda Naziler

Spor, birçok antidemokratik rejim örneğinde görüldüğü üzere Nazi rejiminin konsolidasyon sürecinde de son derece büyük bir rol oynamıştır. Bu bağlamda Nazilerin spora olan ilgisinin üstün ırk ideolojisinin "bilimsel" bir zemine oturtulması, bunun yanında önceki bölümde ifade edilen Althusser'in devletin ideolojik aygıtları tanımlamasından hareketle resmi devlet ideolojisinin içeride konsolide edilmesi ve son olarak da uluslararası sistemde devlet imajının oluşturulmasında araçsallaştırıldığı görülmektedir. Bu bağlamda, ilerleyen paragraflarda analiz edileceği üzere Nazilerin propaganda faaliyetlerinde küresel anlamda sporun en üst platformu olarak nitelendirilen olimpiyatların daha rejimin ilk yıllarından itibaren son derece büyük bir rol oynadığı görülmektedir.

Aşağıda görülen "ari ırk" temalı propaganda posterleri 1935 yılında "ari ırk" anlayışını kurumsallaştıran Nürnberg Yasalarının kabulünden hemen sonra yayımlanmıştır ve görselde büyük çoğunluğu sarışın olarak resmedilen sporcular Nazi flamalarının eşliğinde bir hedefe doğru ilerlemektedirler (Çakı, 2019:357).

Görsel 1

Kaynak: http://vhcc.org/1936_olympics/bodies_and_pageantry, erişim tarihi 09.10.2019

Öte yandan, 1936 senesi Nazilerin olimpiyatlar vasıtasıyla bütünüyle spora angaje oldukları en kritik yıl olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı yıl içerisinde düzenlenen 1936 Garmisch Kış Olimpiyatları ve 1936 Berlin Olimpiyatları *olimpizm* felsefesinden tamamıyla saparak Nazi rejiminin propaganda araçlarına dönüştürülmüştür. Bu bağlamda, Norveç ve İsveç'in hemen ardından Finlandiya'yla beraber en çok madalya kazanan ülke olan Almanya bir yandan "ari ırk" ideolojisini temellendirmeye çalışırken olimpiyatlar için özel olarak inşa edilen yapay buz sahasına 800.000 Mark harcayarak da (Güven, 2019:2), yeni rejimle beraber Versay Antlaşması'nın ülkede yaratmış olduğu ekonomik çöküntüden de kurtulduğunun propagandasını uluslararası sisteme yöneltmiştir.

Öte yandan, Nazi rejiminin esas propaganda aracına dönüşen platform ise 1936 Berlin Olimpiyatları olmuştur. Aslına bakılacak olursa, bu döneme kadar olimpiyatların Yahudilik ve Masonluğa hizmet ettiği düşüncesiyle olimpiyatlara son derece olumsuz bakan Hitler (As, 2016:190), kısa süre içerisinde Nazi rejiminin "itibarını" uluslararası aktörlere tanıtmak açısından bu organizasyonu bir fırsat olarak değerlendirmiştir. Bunun yanında, Almanya'nın Versay Antlaşması'yla birlikte çok büyük oranda askerden arındırılmış bir ülke olmasına rağmen (Mackenzie,2003:302), ülkenin politik ruhunun artık Versay hükümlerini kabul etmediğini de uluslararası arenaya göstererek Almanya'da doğan yeni bir "militarist ruhun" da eş zamanlı olarak propagandasını yapmıştır. Murray bu durumu, Nazilerin misafir sporculara karşı olabildiğince iyi davranmalarına ve militarist unsurların doğrudan yabancı katılımcılara yöneltmemesine rağmen gizlenemeyen ve hatta son derece yoğun olarak hissedilen bir şovenizmin propagandası olarak nitelendirmektedir (Murray,2010: 29). Öte yandan, 1936 Berlin Olimpiyatları'nın başta Adolf Hitler olmak üzere Naziler açısından pek de "ümit edilen" sonuçları verdiğini söylemek mümkün değildir.

Bu bağlamda, Nazi Almanya'sı toplamda 38'i altın olmak üzere 101 madalya kazanarak 1936 Berlin Olimpiyatları'nda en çok madalya kazanan ülke olsa da (<https://www.sports-reference.com/olympics/summer/1936/>, e.t 12.01.2020), olimpiyatlarda siyahi ve Yahudi sporcuların kazandıkları önemli başarılar Hitler'in "üstün ırk" tezlerini büyük oranda geçersiz kılmıştır. Örneğin, olimpiyatlara damgasını vuran ABD'li siyahi atlet Jesse Owens, 100, 200, ve 4*100 metre yarışlarında altın madalyayı kazanmakla kalmayıp uzun atlama yarışında da Alman atlet Luz Long'u geçerek birinci olmayı başarmıştır. Bunun neticesinde Adolf Hitler sinirlenerek stadyumu terk etmiştir ve siyahi sporcuları tebrik etmemiştir (Karaküçük'ten aktaran Karahan, 2015:116). Bunun yanında, dokuz erkek ve kadın Yahudi atletin de Berlin Olimpiyatları'nda altın madalya kazanması (Kessler,2011:141), Adolf Hitler'in "bilimselleştirmeye" çalıştığı "üstün ırk" tezlerini bilimsel olarak da ortadan kaldırmıştır. Öte yandan, 1936 Berlin Olimpiyatları'yla ilgili çekilen *Olympia* filmi de spor filmi içerisine gizlenen bir

propaganda filmi olarak (Gülada, 2019:333), olimpiyatlar ve politika ilişkisini inceleyen çalışmalarda yerini almıştır.

Öte yandan, Naziler açısından en önemli spor dallarından birisi de kuşkusuz futboldur. Düzenli olarak organize edilen olimpiyatlardan ziyade futbolun devamlılığı, Naziler açısından futbolu daha kolay ve zahmetsiz manipüle edilebilir bir platform haline dönüştürmüştür. 1933-1945 yılları arasında Alman Profesyonel Futbol Ligi veya bilinen adıyla *Gauliga* sadece Almanya ile sınırlı kalmamış olup; başta işgal atındaki Polonya olmak üzere (Ferenc, 2014:48) işgal edilen bölgelerde Nazilerin askeri varlıklarını konsolide edici bir araç olarak kullanılmıştır. Öte yandan Adolf Hitler, İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla beraber 1936 Berlin Olimpiyatları'ndaki "ihtiyatlı" tutumundan vazgeçmiş olup, 1938'den itibaren tüm Yahudi futbolcular ve futbol kulüplerinin *Gauliga*'da oynaması yasaklanmıştır. Örneğin, Almanya'nın *F.C. Nürnberg* ve *Eintracht Frankfurt* takımları Nazilerin iktidara gelmesiyle beraber Yahudi futbolcularını kulüpten gönderme kararı almışlardır (Lichtenberger,2003:63). Yine benzer şekilde, 1938'da siyasi tarihe *Anschluss* olarak geçen Almanya'nın Avusturya'yı ilhakını takip eden dönemde de Avusturya takımlarında futbol oynayan Yahudilerin futbol oynamaları yasaklanmıştır. Buna bağlı olarak 1940'lardan itibaren Avusturya futbol kulüplerinin başarıları önemli ölçüde azalmaya başlamıştır. Hatta birçok kez Avusturya futbol takımları iki haneli yenilgiler almışlardır (Marschik, 1999:220-221).

Öte yandan, Hitler'in futbola dair uluslararası toplumun zihninde bırakmış olduğu en travmatik iz ise kendini 1938 yılında göstermiştir. 14 Mayıs 1938'de Almanya ve İngiltere arasında oynanan ve İngiltere'nin lehine 6-3 biten futbol maçından hemen önce hem Alman hem de İngiliz futbolcular Nazi selamı vermek suretiyle "faşizmi" selamlamışlardır. Beck'e göre İngiliz futbolcuların yapmış oldukları bu hareket Naziler tarafından Anglo-Sakson geleneğin aşağılanmasıyla çok daha fazlasına tekabül etmektedir. Zira, İngiliz futbolcuların yaptıkları bu hareket aslında toplama kamplarında hayatlarını kaybeden milyonlarca insanın, savaşın ve meydana gelen işgallerin aşağılanması ve hatta bunlarla alay edilmesi anlamına gelmektedir (Beck,2012). Geleneksel Anglo-Sakson gelenekten beklenmeyecek bu hareketin anlaşılabilmesi için İkinci Dünya Savaşı'nın başına kadar İngilizlerin Nazi Almanyası'na karşı uygulamış olduğu dış politika anlayışına kısaca değinilmesi gerekmektedir.

Görsel 2

Kaynak: <https://thesefootballtimes.co/2016/08/06/the-hand-of-goebbels-england-germany-and-the-nazi-salute/>, erişim tarihi 14.02.2020

İki savaş arası dönem olarak siyasi tarihe geçen 1919-1939 yılları arasını kapsayan 20 yıllık süreçte Fransız dış politikası, öncelikli olarak Almanya'nın olabildiğince bastırılması ve Almanya'ya karşı kesin bir tutum izlenmesi konusuna yoğunlaşırken; İngiltere ise dönemin İngiltere Başbakanı Neville Chamberlain ile özdeşleşen yatıştırma politikasından yana bir duruş sergilemiştir. Bir diğer ifadeyle, Nazi Almanyası'nın talepleriyle Avrupa'nın güvenliği arasında bir denge kurmaya çalışan Chamberlain, bazı "tavizlerle" Hitler'in "tatmin edilerek" Avrupa özelinde dünya açısından bir tehdit olmasının önüne

geçmeye çalışmıştır. Mayıs 1938’te taraflar arasında oynanan futbol maçında İngiliz futbolcuların bu “beklenmedik” hareketi aslına bakılacak olursa İngiliz dış politikasıyla son derece tutarlı bir durum arz etmektedir.

İkinci Dünya Savaşı’nın başlamasıyla beraber birçok ulusal futbol ligi müsabakalara ara verse de 1942’de Nazi işgali altındaki Ukrayna’da oynanan bir futbol maçı savaş esnasında da Nazilerin futbolu nasıl bir politik araç olarak manipüle ettiklerini gözler önüne sermiştir. Buna göre, 1942 yılının yazında Romen ve Macar futbol takımlarına karşı büyük başarılar kazanan Ukrayna’nın *F.C Start* futbol takımı Almanya’nın *Flakelf* takımıyla adeta bir “ölüm kalım” maçına çıkmak durumunda kalmıştır. Nazi politik elitleri bu maçı Ukrayna’nın ulusal moralini düşürmekte bir araç olarak kullanmayı planlamışlardır. Öte yandan, *F.C Start* takımının tüm “tavsiyeleri” göz ardı ederek *Flakelf* takımını 5-3 yenilgiye uğratmasıyla beraber *F.C Start* takımının birçok futbolcusu Gestapo tarafından sorguya çekilmiş olup, bazıları ise çalışma kamplarına gönderilerek burada uğradıkları işkence sonucunda hayatlarını kaybetmişlerdir (Lee, 2006:486-490). Bu futbol maçı, tıpkı 1936 Berlin Olimpiyatları’nda siyahi ve Yahudi sporcuların kazandıkları başarılarla benzer bir etki doğurmuş olup, bu kez Slavların kazanmış oldukları başarı, Hitler’in “üstün ırk” teorilerini bir kez daha geçersiz kılmıştır. Bunun yanında, *F.C Start*’ın maçı kazanmasıyla beraber beklenen durumun tam tersi gerçekleşmiş olup Ukrayna halkı Nazi işgaline karşı bir motivasyon unsuru elde ederek ulusal moralini yükseltmeyi başarmıştır.

Son tahlilde, Nazilerin futboldaki düşüşleri savaş cephelerindeki durumlarıyla paralellik arz etmiş olup 1945 yılına gelindiğinde İkinci Dünya Savaşı Müttefiklerin mutlak üstünlüğüyle sona ermiştir. Bu tarihten sonra Nazizm, Alman tarihi özelinde Avrupa için “kara bir sayfa” olarak tahayyül edilmiş olup, faşizm bugünkü Batı Avrupalı menşeli değerlerin konsolidasyonunda hep bir “öteki” olarak kullanılmıştır. Öte yandan, dünya tarihi açısından yıkıcı olmakla beraber böylesine güçlü etki doğurmuş bir ideolojinin yasal politik zeminden çok büyük oranda temizlenmiş olması toplumsal zeminden de yok edilmiş olacağı anlamına gelmemektedir. Bu nedenden ötürü, (Neo)Nazizm bugün halen başta Avrupa olmak üzere dünyanın farklı coğrafyalarında bir “yeraltı” oluşumu olarak varlığını devam ettirmektedir. Kaldı ki bu “yeraltı” oluşumunun sıklıkla “yerüstünde” patlak verdiği yer çoğunlukla devasa bir sosyopolitik platform olan futbol sahalarıdır. Çalışmanın bu bölümünde modern futbolda (Neo)Nazizm’in izdüşümü spesifik futbolcular, taraftar grupları ve futbol kulüpleri özelinde tahlil edilecektir. Modern futbol açısından çalışmanın bu son bölümünün sınırları 2000’li yıllar olarak çizilmiştir.

3.1.Modern Futbol ve (Neo) Naziler

Günümüzde ekonominin toplumsal yaşamı son derece köklü bir şekilde dönüştürdüğü yadsınamaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönüşümün esas itici unsurları ise kapitalizm ve kapitalizmden beslenen küreselleşme olgusudur. Bu bağlamda kapitalizmin öngördüğü ekonomik fırsat eşitliği, süreç içerisinde beklenenin aksine son derece keskin bir eşitsizliğe dönüşmüş olup, gelir dağılımındaki adaletsizlik, sadece toplumsal tabanla sınırlı kalmamış olup ülkeler arasında da önemli ölçüde gelişmişlik ve geri kalmışlık farkı gün geçtikçe daha da belirgin hale gelmiştir. Bu durumun uluslararası ilişkilerdeki en kayda değer çıktısı ise geri kalmış ülkelere doğru uzanan göç dalgalarıdır. Çalışmanın bu bölümünde Neo-Nazizm ırkçılığın bir türevi olarak değerlendirilmektedir. Alver’e göre göç olgusuna bağlı bir sorun olarak karşımıza çıkan göçmenlerin yerleşik toplumlara entegrasyonu sorunu, ABD ve Avrupa ülkelerinde yabancılara karşı hoşgörüsüzlük ve şiddet olarak patlak vermektedir. Bu bağlamda, Almanya, Avusturya, Fransa, İngiltere ve İspanya gibi göçmenlerin yoğunlukla yaşamış olduğu ülkelerde ırkçı saldırılar gözlemlenmekte olup, bu saldırıların patlak verdiği platformların başında da futbol sahaları yer almaktadır (Alver,2008).

Bu bağlamda, 2000’li yıllarda politik ideolojisini her fırsatta açıklayan futbolcuların başında *Lazio*, *Juventus*, *Napoli*, *Milan* ve *West Ham United* gibi Avrupa’nın önde gelen futbol kulüplerinde futbol oynamış olan İtalyan eski futbolcu Paolo Di Canio gelmektedir. Her fırsatta faşist olduğunu açıklayan ve sırtında İtalyan faşist lider Benito Mussolini’nin dövmesini taşıyan Di Canio, 2005’de *Lazio* takımının formasını giydiği dönemde yine aynı takımın ırkçı taraftar grubuna Nazi selamı vererek futbol dünyasında büyük tartışmalara yol açmıştır. Yapmış olduğu hareketten kısa bir süre sonra basın açıklaması yapan Di Canio, kendisinin faşist olduğunu ancak ırkçı olmadığını beyan etmiştir. Kendisine açılan soruşturmanın neticesinde Di Canio, 7000 Pound para cezasına çarptırılmış olup bunun yanında

bir maç da ceza almıştır (<https://www.telegraph.co.uk/news/1506262/Im-a-fascist-not-a-racist-says-Paolo-di-Canio.html>, e.t 13.02.2020).

Görsel 3

Kaynak: <http://greatdane-uk.blogspot.com/2013/04/paolo-di-canio-no-racist-facist.html>, erişim tarihi 13.02.2020

Öte yandan, Di Canio'nun ideolojisi ve eylemleri tepkiyle karşılanmış olsa da karar alıcılar nezdinde çok büyük bir "kabahat" olarak değerlendirilmemiş olup; kendisi Mart 2013'e kadar İngiltere'nin köklü futbol kulübü *Sunderland*'i çalıştırmıştır. Öte yandan, Nazi propagandası ve ırkçılığın dünya futbolunda büyüyen bir sorun olduğuna karar veren FIFA, bu konudaki en ciddi yaptırımını ilginç bir şekilde yine Mart 2013'te uygulamıştır.

Yunanistan'ın *AEK* ve *Veria* takımları arasında oynanan ulusal futbol ligi karşılaşmasında, *AEK* takımının 20 yaşındaki futbolcusu Giorgos Katidis, takımına galibiyeti getiren golün ardından tribünlere Nazi selamı vermiştir. Katidis, daha sonra sosyal medya aracılığıyla paylaşmış olduğu mesajda faşist olmadığını ve yaptığı hareketin anlamını bilmediğini ifade etmiş olsa da Katidis Nazi kurbanlarının hatıralarına saygısızlık yaptığı gerekçesiyle ömür boyu ulusal futboldan men edilmiştir. Öte yandan, Katidis olayındaki ilgi çekici noktalardan birisi de *AEK*'nin Alman teknik direktörü Ewald Lienen'in yapmış olduğu açıklamalardır. Lienen, Katidis'in henüz "çocuk" olduğunu ve faşist olamayacağını, yaptığı hareketi de muhtemelen internetten gördüğünü ifade etmiştir (<https://www.bbc.com/news/world-europe-21822165>, e.t 13.02.2020).

Görsel 4

Kaynak: <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/greek-footballer-giorgos-katidis-given-lifetime-national-ban-after-nazi-salute-8537899.html>, erişim tarihi 13.02.2020

Benzer şekilde bireysel bazlı gerçekleşen olaylardan birisi de geçtiğimiz yıl patlak vermiştir. İngiltere'nin köklü futbol takımlarından *Crystal Palace*'ın Gallerli kalecisi Wayne Hennessey, 5 Ocak 2019'da takımının galip geldiği kupa maçı sonrasında Alman takım arkadaşı Max Meyer'in *Instagram*'da paylaştığı gönderide Nazi selamı verirken görüntülenmiştir. Savunmasında Hennessey, Nazi selamının ne olduğunu bilmediğini ve fotoğrafın tamamen tesadüfi bir şekilde çekildiğini ve o esnada garsonu çağırdığını ifade etmiştir. İnceleme komisyonu Hennessey'in ifadesinin ardından herhangi bir ceza verilecek durum olmadığına kanaat getirmiştir (<https://www.bbc.com/sport/football/47946382>, e.t 14.02.2020). Öte yandan, son yıllarda hem FIFA'nın hem de ulusal futbol otoritelerinin bireysel propagandaya yönelik ağır yaptırımlar uygulaması gündeme gelse de bu yaptırımların standart bir hukuki zemine oturtulduğunu iddia etmek son derece güçtür. Kaldı ki Nazi propaganda faaliyetlerinde taraftar grupları futbolculara oranla çok daha rahat bir hareket sahasına sahiptir. Bu nedenden ötürü Avrupa'da belli başlı futbol takımlarının Nazi sempatzanı olduğu bilinen faşist taraftar grupları sıklıkla yapmış oldukları eylemlerle gündeme gelmektedir.

İronik bir şekilde Avrupa futbolunda Nazi sempatzanı taraftar gruplarıyla bilinen kulüplerden birisi Hitler'in politikalarından en çok zarar gören ülkelerin başında gelen Polonya'nın *Wisla Krakow* takımındır. 25 Mayıs 2015'te İtalya'nın başkenti Roma'da oynan *Roma-Lazio* futbol maçından önce maçı izlemeye gelen Polonyalı taraftarlar *Lazio* taraftarlarını Nazi selamıyla selamlamışlardır. Bu eylem ilk bakışta spontane gelişmiş bir hareket gibi görünse de her iki takımın taraftar grupları arasında ülke sınırlarını aşan ideolojik bir bağ mevcuttur (<http://www.krakowpost.com/9475/2015/05/wisla-krakow-football-hooligans-give-nazi-salutes-at-roma-lazio-derby-match>, e.t 14.02.2020). Kısaca *Lazio* olarak bilinen Roma şehrinin futbol takımının orijinal ismi *Societa Sportiva Lazio* yani *SS Lazio*'dur. Bu durum ise tartışmalı bir şekilde Nazilerin acımasızlıklarıyla ünlü askeri birlikleri olan *Schutzstaffel* yani SS'leri akla getirmektedir ve bu isim benzerliği kulübün Nazi sempatzanı taraftarları arasında farklı şekilde yorumlanmaktadır.

Almanya 3.Futbol Ligi'nde oynayan *Chemnitzer F.C* takımının radikal sağ ideolojiyi destekleyen taraftar grupları da Yahudi aleyhtarı tezahüratlarıyla takım yönetimini sıklıkla zor durumda bırakmaktadır. 2019'da *Chemnitzer* takımının taraftarlarının bir bölümü 1919-1987 yılları arasında yaşamış olan yerel SS mensubu Thomas Haller Cooper'in anısına saygı duruşunda bulunmuştur (<https://jewishnews.timesofisrael.com/german-football-team-criticises-its-fans-after-antisemitic-and-racist-chants/>, e.t 14.02.2020).

Benzer olayların patlak verdiği ülkelerden birisi de Belçika'dır. Ağustos 2018'de Belçika'nın köklü iki futbol takımı olan *Club Brugge- Anderlecht* arasında oynanan futbol maçında *Club Brugge* taraftarlarının bir bölümü "Yahudileri Yakın" şeklinde tezahüratlarda bulunmuştur (Curtis, 2019:283). Benzer olaylar Avrupa'nın farklı noktalarında patlak vermekle beraber 2019'da Bulgaristan ve İngiltere arasında oynanan futbol maçında yaşananlar kulüp bazlı olayların dışına çıkarak milli takımlar nezdinde gerçekleşen bir olay olarak futbol tarihine geçmiştir. Başkent Sofya'da oynanan müsabakada, Bulgar taraftarların bir bölümü Nazi selamı vererek top İngiliz siyahi oyunculara geldiği zaman ırkçı sesler çıkartarak tezahüratta bulunmuştur (<https://www.businessinsider.com/bulgaria-fans-made-nazi-salutes-monkey-chants-at-england-players-2019-10>, e.t 14.02.2020). Sonrasında olayın yaratmış olduğu infial, Bulgaristan Futbol Federasyonu Başkanı Borislav Mihaylov'un istifa etmesine yol açmış olup, ülke futbolunun en önemli isimlerinden birisi olan Hristo Stoichkov canlı yayında gözyaşlarına boğulmuştur (<https://www.hurriyet.com.tr/sporarena/hristo-stoichkov-gozyaslarina-boguldu-41352200>, et.14.02.2020).

Taraftar gruplarının bu denli hareketleri resmi seviyede kulüp yönetimlerinin tepkisini çekmekle kalmayıp uluslararası futbol camiası tarafından da kulüplerin ve taraftarların "kara listeye" alınmasından ötürü son dönemlerde taraftar grupları da birtakım "önlemler" almaktadırlar. Alver'in aktardığına göre son dönemlerde Nazi sempatzanı taraftar grupları kapalı kodlar ve semboller üzerinden propaganda faaliyetlerinde bulunmaktadırlar. Örneğin, bazı Alman taraftar grupları 18 ve 88 numaralı formalar giyerek Adolf Hitler ve "Hitler'e Selam Olsun" anlamına gelen "*Heil Hitler*" kelimelerini Alman alfabesi üzerinden sayılarla sembolleştirmektedirler (Pilz'den aktaran Alver,2008). Kuşkusuz ki bu durum devlet otoritelerinin aldığı önlemlere karşı taraftar gruplarının almış olduğu "önlemler" arasında devam eden bir çatışmayı ifade etmektedir.

4.Sonuç

20. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Almanya'da yükselmeye başlayan Nazizm, iktidarda kaldığı süre sınırlı olmasına rağmen başta Avrupa olmak üzere farklı ülkelerin toplumsal yapılarında büyük izler bırakmıştır. Çalışmanın başında da ifade edildiği üzere Nazizm'in milliyetçilikten farklı olarak çok daha girift ve dirençli bir ideoloji olması, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Nazizm'in farklı bir "modern" yorumu olan Neo-Nazizm'in varlığının temel sebebi olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde Neo-Nazizm, Nazizm'den farklı olarak sadece Almanya odaklı olmayıp Slav ülkelerden, ABD'ye kadar son derece geniş bir coğrafyada "beyaz üstüncülük" ve "beyaz gurur" kavramlarıyla temsil edilmektedir. Tıpkı Nazizm de olduğu gibi Neo-Nazizm'in de doktriner yapısında teolojik unsurlar, mitler, ritüeller ve semboller belirgin bir şekilde yansıtılmaktadır. Buna göre, Neo-Nazizm'in "beyaz ırkçılığın" "omurgasını" inşa ettiğini iddia etmek mümkündür.

Son yıllarda, ırkçılığın ve yabancı düşmanlığının en bariz gözlemlendiği toplumsal platformlardan birisi de futbol stadyumlarıdır. Neo-Nazizm'den beslenen taraftar grupları fanatik ve şiddete eğilimli taraftar olarak tanımlanan holiganlardan farklılaşarak şiddet eğilimlerini aşırıya kaçan futbol rekabetinden ziyade ideolojik ve doktriner bir motivasyonla gerçekleştirmektedirler. 1996'da yapılan bir araştırmaya göre Neo-Nazizm'den beslenen taraftar gruplarının en yoğun olduğu ülkeler Almanya ve Avusturya'dır. Aynı rapora göre, Alman futbol taraftarlarının %20'si Neo-Nazizm'e sempati duyduklarını açıklamışlardır (Carnibella, vd., 1996:9). Taraftar gruplarının yanında, çalışmada örneklendirilen bazı futbolcularında Nazilerle ve Neo-Nazilerle özdeşleşmiş sembollerini kullandıkları görülmektedir. Bu sembollerini kullanan futbolcuların taraftar gruplarından farklı olarak yapmış oldukları eylemleri ve bu ideolojilerle olan bağlarını reddettikleri görülmektedir. Bu eylemleri en bilinçli ve sürekli şekilde yapan Paolo Di Canio dahi kendisinin faşist olduğunu ama ırkçı olmadığını ifade etmiştir. Bir diğer ifadeyle, taraftar grupları Nazi selamı, Gamalı Haç veya *Swastika*, 88 sayısı gibi semboller üzerinden Nazizm ve Neo-Nazizm propagandası yaparken, futbolcular sadece Nazi selamı verip daha sonra alacakları muhtemel cezalardan ötürü bu hareketin anlamını bilmediklerini ifade ederek "özür dileme" yolunu seçmektedirler.

Son tahlilde, Nazizm'in ve Neo-Nazizm'in dünya üzerinde sahip olmuş olduğu kötü şöhret bu ideolojilerin diğer ideolojilerden farklı bir yere konumlandırılmasına neden olmaktadır. Hiçbir şekilde tartışmaya dahi açılmayan bu iki ideoloji, destekçileri aracılığıyla zaman zaman futbol stadyumlarının "miting alanına" dönüşmesine neden olmaktadır. Gelecekte bu durumun nasıl şekilleneceği ise kuşkusuz ki otoritelerin yaptırımlarının dozajıyla yakından ilintilidir.

Kaynaklar

Kitap ve Makaleler

- Aktükün, İ. (2010). "Futbolun Siyasi Tarihine Kenar Notları", *Cogito*, 63.
- Aho, J.A. (1988). "Out of Hate: A Sociology of Defection from Neo-Nazism", *Current Research on Peace and Violence*, 11(4), 159-168.
- Alver, F. (2008). "Kapitalist Üretim Sürecinde Irkçılık, Futbol ve Medya", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 26, 223-248.
- As, E. (2016). "İktidar Spor Kuramları İlişkileri Bağlamında İki Dünya Savaşı Arasında Türkiye Cumhuriyeti'nin Katıldığı Olimpiyatlar: 1924 Paris, 1928 Amsterdam, 1936 Berlin", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 24, 156-204.
- Arık, B.M. (2008). "Futbol ve Televizyon Bağı: Simbiyoz Beslenme", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 26, 197-222.
- Beck, P.J. (2012). *Scoring For Britain: International Football and International Politics 1900-1939*, Routledge, New York.
- Bowman-Grieve, L. (2009). "Exploring Stormfront": A Virtual Community of the Radical Right", *Studies in Conflict & Terrorism*, 32(11), 989-1007.
- Carnibella, G., vd. (1996). "Football Violence in Europe", Social Issues Research Center, Oxford.
- Curtis, M. (2019). "Antisemitism and European Football", *Antisemitism Studies*, 3(2), 273-290.
- Çakı, C. (2019). "Nazizm İdeolojisinde Sporun Sunumu: Spor Konulu Nazi Propaganda Posterleri Üzerine İnceleme", *TRT Akademi*, 4(8), 346-367.
- Develi, T. O. (2017). "Kum Zencileri: Siber Irkçı Söylemde Türk İmgesi ve Tarihsel Revizyonizm (Stamfront.org Örneği)", *Toplum ve Bilim*, 141, 220-239.
- Duke V. ve Crolley L. (1996). *Football, Nationality and State*, Routledge, New York.
- Ekmekçi Y.A. D., Ekmekçi, R. ve İrmiş, A. (2013). "Küreselleşme ve Spor Endüstrisi", *Pamukkale Journal of Sport Sciences*, 4(1), 91-117.
- Ferenc, J. (2014). "Football In Occupied Poland (1939-1945)", *Revista de Psicologia, Ciencies de l'Educacio i de l'Esport*, 32(2), 47-52.
- Geary, D. (2006). *Hitler and Nazism*, Routledge, New York.
- Goodrick-Clarke, N. (1998). *Hitler's Priestess: Savitri Devi, the Hindu-Aryan Myth and Neo-Nazism*, New York University Press, New York.
- Goodrick-Clarke, N. (2002). *Black Sun: Aryan Cults, Esoteric Nazism and the Politics of Identity*, New York University Press, New York.
- Güven, Ö. ve Güven B. (2019). "1936 Garmisch Kış Olimpiyat Oyunları'na Türkiye Cumhuriyeti'nin Katılımı", *SPORMETRE*, 17(3), 1-8.
- Gülada, M. O. (2019). "1936 Berlin Olimpiyatları'nda Spor Yayıncılığının Propaganda Amaçlı Kullanımı: Olympia Filmi Üzerine İnceleme", *TRT Akademi*, 4(8), 326-345.
- Güzelipek, Y.A. (2017). *Uluslararası İlişkiler ve Spor: Tarihe Damgasını Vuran Spor Olayları ve Politik Çözümlenmeleri*, Cinius, İstanbul.
- Heller, S. (2000). *The Swastika and Symbols of Hate: Extremist Iconography Today*, Simon & Schuster, New York.
- Kaplan, K. ve Ertürk E. (2012). "Dijital Çağ ve Bireyin İdeolojik Aygıtları", *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 2(4), 7-12.
- Karahan, B.G. (2015). "Modern Olimpiyat Oyunlarında Siyaset ve Boykotlar", *Uluslararası Spor, Egzersiz ve Antrenman Bilimi Dergisi*, 1(2), 114-119.

- Kassimeris, C. (2008). *European Football in Black and White: Tackling Racism in Football*, Lexington Books, Lanham.
- Kershaw, I. (2017). *The Hitler Myth: Image and Reality in the Third Reich*, Routledge, London.
- Kessler, M. (2011). "Only Nazi Games? Berlin 1936: The Olympic Games Between Sports and Politics", *Socialism and Democracy*, 25(2), 125-143.
- Lee, J.K. (2006). "Playing for Life: Survival Soccer in 1942", *Soccer and Society*, 7(4), 486-493.
- Lichtenberger, H.U. (2003). *The Story of German Football*, WSC Books, Norfolk
- Llopis-Goig, R. (2009). "Racism and Xenophobia in Spanish Football: Facts, Reactions and Policies", *Physical Culture and Sport Studies and Research*, 47.
- Mackenzie, M. (2003). "From Athens to Berlin: The 1936 Olympics and Leni Riefenstahl's *Olympia*", *Critical Inquiry*, 29(2), 302-336.
- Marschik, M. (1999). "Between Manipulation and Resistance: Viennese Football in the Nazi Era", *Journal of Contemporary History*, 34(2), 215-229.
- Murray, B. (2010). "Berlin in 1936: Old and New Work on the Nazi Olympics", *The International Journal of the History of Sport*, 9(1), 29-49.
- Talimciler, A. (2008). "Futbol Değil İş: Endüstriyel Futbol", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 26, 89-114.
- Yaman, A. (2011). "Türkiye Örneği Üzerinden Futbolun Tarihsel Süreçte Ekonomi Politikliği", *Uluslararası Spor Araştırmaları Dergisi*, Özel Sayı, 11-17.

İnternet Kaynakları

- 1936 Berlin Summer Games, <https://www.sports-reference.com/olympics/summer/1936/>, (e.t 12.01.2020)
- I Am A Fascist, Not A Racist, <https://www.telegraph.co.uk/news/1506262/Im-a-fascist-not-a-racist-says-Paolo-di-Canio.html>, (e.t 13.02.2020)
- Greek Footballer Giorgos Katidis Given Lifetime National Ban After Nazi Salute, <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/greek-footballer-giorgos-katidis-given-lifetime-national-ban-after-nazi-salute-8537899.html>, (e.t 13.02.2020)
- Wayne Hennessey Did Not Know What Nazi Salute Was- FA Panel, <https://www.bbc.com/sport/football/47946382>, (e.t 14.02.2020)
- Wisla Krakow Football Hooligans Gives Nazi Salutes at Roma Lazio Derby Match, <http://www.krakowpost.com/9475/2015/05/wisla-krakow-football-hooligans-give-nazi-salutes-at-roma-lazio-derby-match>, (e.t 14.02.2020)
- German Football Team Criticises Its Fans After Antisemitic Chants, <https://jewishnews.timesofisrael.com/german-football-team-criticises-its-fans-after-antisemitic-and-racist-chants/>, (e.t 14.02.2020)
- A Bulgaria Crowd Appeared To Make Monkey Chants and Nazi Salutes at England's Black Players and the Team Captain Begged the Fans to Stop, <https://www.businessinsider.com/bulgaria-fans-made-nazi-salutes-monkey-chants-at-england-players-2019-10>, (e.t 14.02.2020)
- Hristo Stoichkov Gözyaşlarına Boğuldu, <https://www.hurriyet.com.tr/sporarena/hristo-stoichkov-gozyaslarina-boguldu-41352200>, (e.t 14.02.2020)